

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Харченка Сергія Яковича на дисертаційне дослідження
Волчелюк Юлії Іванівни “Соціальна адаптація студентів з обмеженими
фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього
простору”, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка**

Актуальність теми дисертаційного дослідження Ю. І. Волчелюк, зумовлена її відповідністю соціальному замовленню, у якому знайшла відображення сучасна тенденція до захисту прав та інтересів осіб з обмеженими фізичними можливостями, забезпечення умов для їх повноцінного розвитку й активної життєдіяльності, що є одним із ключових питань національної освіти, які пов'язані з соціальними процесами в сучасній Україні, з утвердженням демократії та загальнолюдських засад формування особистості.

Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дає підстави для висновку щодо досвідченості автора наукового доробку, розуміння сутності наукової проблеми, відповідальності за результати наукового пошуку, узагальнення та теоретично обґрунтовані висновки. Науковий апарат дисертації окреслено чітко, всі його структурні компоненти узгоджені між собою. Предмет вдало визначив домінуючий аспект дослідження. Це посприяло доцільній постановці мети і завдань дисертаційної роботи, добору методів дослідження.

Сформульовані Ю. І. Волчелюк завдання пов'язані з розкриттям сутності проблеми соціальної адаптації особистості та інклюзивного освітнього простору у науково-педагогічній теорії та практиці й уточненні змісту основного категоріального апарату, виявленням соціально-психологічних особливостей студентів з обмеженими фізичними можливостями та окресленням особливостей їх соціальної адаптації, обґрунтуванням критеріїв, показників і виявленням рівнів соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в

інклюзивному освітньому просторі, а також визначенням й апробацією оптимальних соціально-педагогічних умов, перевіркою їх ефективності.

Змістове наповнення *першого розділу* дисертації свідчить, що дисертанткою належним чином проаналізовано сутність та визначено структуру соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями та обґрунтовано зміст даної проблеми. Ретельним і конкретним є підхід до визначення поняття інклюзивного навчального закладу, інклюзивного освітнього простору.

Особливістю дослідження є виваженість і водночас ґрунтовність аналітики, оскільки автор детально та багатовекторно аналізує теоретичні засади проблеми соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями.

Здобутком рецензованої роботи є детальний аналіз соціально-психологічних особливостей студентів з обмеженими фізичними можливостями, що детермінуються психологічними характеристиками особистості; належністю до нової соціальної групи, що проявляється через характер виконання обов'язків студента; фізичним станом, що включає нозології захворювань; попереднім життєвим досвідом, домінуючим стилем виховання та стосунків у батьківській сім'ї.

Волчелюк Ю.І. досить ретельно й цілком правильно підійшла до визначення й обґрунтування компонентів, критеріїв, показників соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями у *другому розділі*. Результат соціальної адаптованості відображено як сукупність сформованості комунікативного, регулятивного, самореалізаційного, професійного компонентів та відповідних критеріїв (світоглядний, емоційно-мотиваційний та поведінковий), що знайшли детальну характеристику в відповідних показниках. Саме це дало змогу автору надалі оптимізувати добір діагностичних методик. На підставі аналізу значного масиву емпіричної інформації, отриманої за допомогою широкого діагностичного інструментарію, вона цілком логічно виокремила й охарактеризувала рівні (високий, середній, достатній, низький)

соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору.

Варто відмітити, що на констатувальному етапі експерименту в *третьому розділі* застосовано комплекс різноманітних методик в чотирьох напрямках дослідження: зі студентами з обмеженими фізичними можливостями; з їх одногрупниками та однокурсниками – здоровими студентами; з викладачами та кураторами; з батьками та родичами студентів з обмеженими фізичними можливостями. Це дозволило всебічно вивчити різні аспекти досліджуваної проблеми. Отримані результати, їх кількісно-якісна інтерпретація дозволила автору дисертації виділити соціальні позиції студентів з обмеженими фізичними можливостями щодо своєї адаптації (активно-позитивна, пасивно-позитивна, пасивно-негативна, активно-негативна) та типи ставлення здорових студентів до однолітків з обмеженими фізичними можливостями (позитивний, толерантно-нейтральний, негативний).

На схвальну оцінку заслуговує розроблена Ю. І. Волчелюк методика експериментальної роботи на основі покомпонентного підходу, яка передбачала: включення студентів з обмеженими фізичними можливостями в нормальне соціальне середовище зі збереженням власної індивідуальності та унікальності, прийняття свого стану і формування активної життєвої позиції, орієнтації на власні збережені можливості й потенціал, розширення чисельності контактів, формування диференційованої поведінки відповідно до його потреб і особливостей психічного стану; подолання страху публічних виступів (*комунікативний компонент*); примирення з проблемами, зумовленими інвалідністю, готовність їх обговорювати і долати, здобуття нового статусу – студента, досягнення повноліття, необхідність прийняття самостійних рішень і несення відповідальності за отриманий результат, автономізація від батьківської сім'ї (*регулятивний*); *самореалізаційний*, що проявляється у включенні в усі можливі сфери навчального та позанавчального життя, формуванні навичок самопрезентації, продуктивних видах діяльності; пристосування до навчального процесу та майбутньої професії (*професійний компонент*).

Варто відзначити форми роботи з студентами з обмеженими фізичними можливостями: організаційні (створення координаційних центрів по роботі з першокурсниками), індивідуальний супровід, позааудиторна робота, групи взаємодопомоги, соціально-психологічні тренінги, клубні об'єднання, педагогічний консиліум.

Зокрема, на особливе відзначення заслуговують *програми* індивідуалізованого соціально-педагогічного супроводу студентів з обмеженими фізичними можливостями, діяльності сервісних служб і координаційного центру, клубних форм роботи („Школа дружнього піклування”), *тренінгові модулі* для кураторів і батьків, студентів академічних інтегрованих груп; *навчальні посібники* „Практика соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями: методичні матеріали для студентів, кураторів, фахівців студентських сервісних служб, батьків” та „Пам'ятка першокурснику (з додатком для студентів з обмеженими фізичними можливостями)”.

Результати дослідження можуть бути застосовані у ВНЗ різного професійного спрямування; для розширення змісту навчально-методичного забезпечення дисциплін „Соціальна педагогіка”, „Технології соціально-педагогічної роботи”, „Основи інклюзивної освіти”, „Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів” у вищих навчальних закладах, що готують соціальних педагогів та соціальних працівників; у практичній діяльності психологічних та студентських сервісних служб; під час розроблення методичних матеріалів, тренінгів для викладачів та кураторів, які працюють в інклюзивних навчальних закладах, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Основні результати дисертації повністю викладені в 24 одноосібних публікаціях, з них: 8 статей у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 2 навчальних посібники, 13 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

На основі аналізу змісту автореферату та дисертації можна стверджувати, що представлене дослідження засвідчує високий рівень компетентності авторки у своїй проблемі.

Поряд з позитивною оцінкою дисертації вважаємо за необхідне висловити кілька зауважень, а саме:

1. Аналізуючи дослідженість проблеми інклюзивної освіти в теорії та практиці, автором занадто мало приділено уваги досвіду роботи вітчизняних та зарубіжних вищих навчальних закладів за даним напрямом роботи, хоча він має велике значення для подальшого дослідження.

2. Характеризуючи першу соціально-педагогічну умову (*забезпечення спрямованості діяльності студентських сервісних служб на вирішення проблем соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями*) автор, на наш погляд, не розкрив чітко та в повній мірі власну участь в її реалізації (стор.134-135). Розкриття змісту даної важливої умови не повністю дає уявлення про можливість практичного впровадження компонентів, на яких було наголошено в тексті, це не дозволило повністю оцінити дану умову.

3. Ми не згодні з позицією автора яка викладена при характеристиці другої соціально-педагогічної умови (*упровадження індивідуалізованого соціально-педагогічного супроводу студентів з обмеженими фізичними можливостями у контексті діяльності координаційних центрів роботи зі студентами молодших курсів*), а саме: функцію індивідуального соціально-педагогічного супроводу повинні виконувати куратори академічних груп, де навчаються студенти (стор.118). Вважаємо, що куратори можуть координувати дії відповідно підготовлених та закріплених за студентами з обмеженими фізичними можливостями тьюторів.

4. Розглядаючи третю соціально-педагогічну умову (*сприяння самоактивізації студентів з обмеженими фізичними можливостями шляхом залучення до системної позааудиторної роботи органів студентського самоврядування*), автору варто приділити більшу увагу її реалізації, в залежності від нозологій інвалідності студентів.

5. В описі результатів експериментальної роботи не вистачає аналізу труднощів, які виникли у процесі експерименту, визначення нових складних явищ і процесів, які є актуальними у процесі соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору.

Висловлені міркування не мають принципового характеру і не можуть вплинути на загальну високу оцінку роботи та її результатів.

Таким чином, вважаємо, що дисертація Ю. І. Волчелюк „Соціальна адаптація студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору” є самостійним завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 щодо дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри соціальної педагогіки
Державного закладу „Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка”

С.Я.Харченко

